

Araştırma Makalesi/Research Article

**BİYOĞRAFİK ESERLERİN EDEBİYAT TARİHİ VE METİN NEŞRİ
ÇALIŞMALARINA KATKILARI: VEKÂYİ'U'L-FUZALÂ ÖRNEĞİ**

Contribution of Biographical Works to Literature History and Text Publishing Studies:
He Example of Vekayi'u'l-Fuzala

Doç. Dr. Erdem Can ÖZTÜRK

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi

erdemcanozturk@gmail.com

Ankara/TÜRKİYE

ORCID

Geliş Tarihi / Received Date: 11.11.2024

Kabul Tarihi / Accepted Date: 02.02.2025

Yayın Tarihi / Published Date: 30.04.2025

Atıf/Citation

Öztürk, Erdem Can. "Biyografik Eserlerin Edebiyat Tarihi ve Metin Neşri Çalışmalarına Katkıları: Vekâyi'u'l-Fuzalâ Örneği". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi* [Journal of Academic Literature] 11/22 (Bahar 2025), 82-98.

10.28981/hikmet.1583257

Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kör Hakem

Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Benzerlik Taraması:

Bu makale turnitin programında taranmıştır.

Etik beyan:

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Lisans:

CC BY-NC 4.0

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

ÖZ

Klasik Türk edebiyatı alanındaki çalışmalarda, şairlerin hayatı ve eserleri hakkındaki bilgilerin toplanması noktasında en önemli müracaat kaynakları olarak tezkireler ve şakayıklar sayılabilir. Şairlerin doğum-ölüm tarih ve yerleri, aile çevreleri, eğitimleri, meslekleri, eserleri ve şairlik kudretleri gibi konularda bu kaynaklarda yer alan bilgiler araştırmacılar için önemli veriler ihtiva eder. Bilhassa şairin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilirken bu kaynaklardaki bilgiler son derece önem arz ederler. Buradaki bilgiler eldeki mevcut eser ve verilerle mukayese ve teyit edilerek şairin hayatı ve eserleri hakkındaki nihai bilgiler oluşturulur. Bu tür eserlerde yer alan bilgiler birkaç manada özel önem taşırlar. İlki şairin kendi devrinden veya hemen sonrasında itibaren biyografik kaynaklarda anılması ve hakkında bilgiler bulunması, hayatının daha sağlıklı bir şekilde yazılmasına imkân tanır. İkinci olarak şairin, eserlerinin isimlerinin anılması ve haklarında bilgiler verilmesi, tarihi süreç içerisinde kaybolmuş veya bir şekilde günümüze ulaşamamış yahut henüz keşfedilememiş eserler hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlar. Buna ek olarak biyografik kitaplarda, eserleri günümüze ulaşamamış şairlerin şiirlerinden örneklerin bulunması, onların şiirleri ve şairlik yönleri hakkında bilgi ve fikir sahibi olmamıza yardımcı olur. Bu çalışmada, Vekâyi'u'l-fuzalâ'daki şair biyografileri taranmış; hayatları, eserleri ve şiir örnekleri incelenerek bunların şair biyografisi ve metin neşri çalışmalarına katkıları incelenmiştir. Buradan hareketle biyografik çalışmaların edebiyat tarihi ve metin neşri çalışmaları açısından önemi değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Vekâyi'u'l-Fuzalâ, Edebiyat Tarihi, Klâsik Türk Edebiyatı, Metin Neşri, Biyografi, Bibliyografi.

ABSTRACT

In studies in the field of classical Turkish literature, the most important sources of reference for gathering information about the lives and works of poets can be considered as biographies and peonies. The information in these sources on subjects such as the birth and death dates and places of the poets, their family circles, education, professions, works and poetic talents contain important data for researchers. The information in these sources is of utmost importance, especially when providing information about the poet's life and works. The information here is compared and confirmed with the existing works and data at hand to form the final information about the poet's life and works. The information in such works has special importance in several senses. First, mentioning the poet in biographical sources from his own time or immediately after and finding information about him allows his life to be written in a more reliable way. Secondly, mentioning the names of the poet's works and providing information about them allows us to have information about works that have been lost in the historical process or have not survived to the present day in some way or have not yet been discovered. In addition, in biographical books, the presence of examples of poems by poets whose works have not survived to the present day helps us to have information and ideas about their poems and aspects of poetry. In this study, poet biographies in Vekayi'u'l-fuzala were scanned; their lives, works and examples of poetry were examined and their contributions to poet biography and text publication studies were examined. Based on this, the importance of biographical studies in terms of literary history and text publication studies was evaluated.

Keywords: Vekayi'u'l-Fuzala, History of Literature, Classical Turkish Literature, Text Publication, Biography, Bibliography.

Giriş

Klâsik Türk edebiyatı sahasında çalışan araştırmacıların şair ve nasirler üzerine yapacakları araştırmalarda müracaat edecekleri kaynaklardan ilki şair tezkireleridir. Ancak, şairlerin hayat hikayeleri ve eserleri hakkında bilgi temin etmek maksadıyla başvurulmuş bu eserler, her zaman yeterli olmayabilir yahut ilgili konuda hiç bilgi içermiyor olabilir. Bu gibi durumlarda gerekli bilgilere ulaşmak için biyografik diğer eserlere de müracaat etmek zarurî bir hâl alır.¹ Hatta, hayatı hakkında bilgi alınmaya çalışılan şair bir müderris ise belki tezkirelerden de evvel *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* tercüme ve zeyillerine bakılması icap edebilir. Zira bilhassa müderrisler ve ilmiye sınıfına mensup şairlerle ilgili tezkirelerdeki bilgiler sınırlı iken, *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye* tercüme ve zeyillerinde çok daha geniş bilgiler bulmak mümkün olabilir (Bkz. Ekinci, 2019, 331). Bu türdeki eserlerin önce Arap ve Fars edebiyatlarında, daha sonra Türk edebiyatında görülmeye başlandığı da burada ifade etmek gerekir.

Arap ve Acem bölgesinde yaşamış bilgin ve mutasavvıfların hâl tercümelerini anlatan kitaplar bulunmasına karşın, Osmanlı devletinde yaşamış âlim ve sûfilerin hayatını anlatan eserlerin yazılmamış olması, Taşköprizâde Ahmed İsâmeddin Efendi'nin *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâ'i'd-devleti'l-Osmâniyye*'yi kaleme almasına vesile olmuştur. "Osmanlı devletinin kuruluşundan telif tarihi olan 965 (1558) yılına kadar yaşamış kişilere yer verilen eserde her padişah dönemi 'tabaka' ana başlığı altında ele alınmış, dönemin ulemâsı ve meşâyihî hakkında bilgiler verilmiştir. On tabakadan oluşan eserde, farklı yazma nüshalarında farklı sayılarda olmak üzere 350'den fazla âlim ve 150'den fazla şeyhin kısa hayat hikâyeleri anlatılmıştır." (Özcan, 2021, 38/485) Taşköprizâde tarafından Arapça olarak yazılan eser önce Türkçeye çevrilmiş; ardından sonraki dönemlerde kendisine zeyiller yazılması vesilesiyle edebiyat, kültür, medeniyet ve ilim tarihimiz açısından son derece kıymetli eserler dizisinin kaleme alınmasına önayak olmuştur. *Şakâ'iku'n-Nu'mâniyye*'nin tercüme ve zeyillerinden öne çıkan eserler arasında Edirneli Mecdî, *Hadâ'iku's-şakâ'ik* (Alpaydın - Odunkıran, 2022); Âşık Çelebi, *Tetimetü's-Şakâ'iki'n-Nu'mâniyye* (Hekimoğlu, 2022); Nev'îzâde Atâyî Efendi, *Hadâ'iku'l-hakâ'ik Fî Tekmiletü's-şakâ'ik* (Donuk, 2017); Uşşâkîzâde Seyyid İbrâhîm Hasîb, *Zeyl-i Şakâ'ik* (Ekinci, 2017); Simkeşzâde Mehmed Şeyhî Efendi, *Vekâyi'ü'l-fuzalâ* (Ekinci, 2018) ve Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmiletü's-şakâ'ik Fî Hakk-ı Ehli'l-hakâ'ik* (Yıldırım, 2021) sayılabilir.

Bu eserler sayesinde Osmanlı devletinin kuruluşundan itibaren yaklaşık altı yüzyıl boyunca yaşamış âlim, müderris ve sûfî zatların hayatları ve eserleri, başka bir deyişle, hâl tercümeleri kayıt altına alınmıştır. Biyografik mahiyetteki bu eserlerde yer alan bilgilerin edebiyat tarihi ve metin neşri çalışmaları açısından arz ettikleri önem, bu çalışmanın konusunu teşkil etmektedir. Burada evvela, Simkeşzâde Mehmed Şeyhî Efendi'nin *Vekâyi'ü'l-fuzalâ*'sı hakkında bilgi verilecek ardından asıl konuya geçilecektir. Çalışmaya esas olmak üzere bu eserin seçilme sebebi, Şeyhî Mehmed Efendi'nin

¹ Buradan, tezkirelerde gerekli bilgi bulunması durumunda diğer biyografik eserlere müracaat etme gerekliliğinin ortadan kalktığı anlamı çıkarılmamalıdır. Her hâlükarda bu eserlerdeki bilgilere -şayet varsa- müracaat etmek, titiz bir araştırma için elzemdir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde bu husus örneklerle geniş şekilde izah edilecektir.

Vekâyi'u'l-fuzalâ'sının *Şakâ'ik* zeylleri arasında en hacimli ve yapısı itibariyle en mükemmel örneklerinden biri olmasıdır.

1. Simkeşzâde Mehmed Şeyhî Efendi, *Vekâyi'u'l-fuzalâ*

Asıl adı Mehmed'dir. 1078'de (1668) İstanbul'da doğmuştur. Dedesi Simkeşbaşı Mehmet Ağa, babası devrin şairlerinden ve Şeyh Abdülahad Nûrî Efendi'nin halifelerinden Emir Buhârî Dergâhı şeyhi Simkeşzâde Hasan Feyzî Efendi'dir. Şairin hayatıyla ilgili bilgiler sınırlıdır. İlk eğitimini Nakşî şeyhi olan babasından almıştır. Daha sonra devrindeki diğer âlimlerden de dersler alarak medrese tahsilini tamamlamıştır. Ebû Sa'îdzâde Feyzullah Efendi'den mülâzım olduktan sonra bazı medreselerde görev almıştır. Babasının vefatı üzerine onun yerine Emîr Buhârî Dergâhı şeyhliğine getirilmiştir. Burada yaklaşık kırk yıl ders verip postnişinlik yapan Şeyhî İstanbul'da vefat etmiştir. Vefat tarihi ile ilgili kaynaklardaki bilgiler ihtilaflıdır. Genel kanı, vefatına dair Fındıklılı İsmet'in verdiği tarihin doğru olduğu ve Şeyhî Mehmed Efendi'nin 1144 (1731) yılında vefat ettiği yönündedir (Ekinci, 2018, 1/32-37).

Şairliğinden çok nasirliği ön planda olan Şeyhî Mehmed Efendi, manzumelerinde Şeyhî mahlasını kullanmıştır. Edebî şahsiyeti ve karakteri hakkında çağdaşı tezkire yazarı Sâlim tarafından iyi huylu, edepli, zeki, her şeyin doğrusunu öğrenme ve gerçeği yazma hususunda özenli, dünya hırsından uzak bir kişi olarak nitelendirilmiştir (Ekinci, 2013). Burada sıralanan nitelikler *Vekâyi'u'l-fuzalâ*'nın güvenilirliğine dair fikir vermesi açısından da önem arz etmektedir.

Şeyhî'nin eserleri arasında *Takvîmü't-tevârîh Zeyli*, *Cihân-nümâ-yı Avrupa* ve *Divan* yer alsa da ona asıl şöhretini kazandıran *Vekâyi'u'l-fuzalâ*'sı olmuştur.

Uşşâkîzâde İbrahim Efendi'nin Atâyî'ye yazdığı zeyli beğenmemiş olması, Şeyhî Mehmed Efendi'nin *Vekâyi'u'l-fuzalâ*'yı yazma sebebidir. Müellif, söz konusu eserin tertip bakımından kusurlu ve özensiz olduğunu, eserdeki bilgilerin yanlış ve eksik olduğunu söyleyerek Atâyî'ye yeni bir zeyil yazmaya karar verdiğini kendisi dile getirmektedir (Ekinci, 2018, 1/53-56).

Vekâyi'u'l-fuzalâ, *Şakâ'ik* geleneğinin en önemli eserlerinden olduğu gibi aynı zamanda Şeyhî Mehmed Efendi'nin de en mühim eseridir. Kitap, Nev'îzâde Atâyî'nin *Hadâiku'l-hakâ'ik Fî Tekmileti's-şakâ'ik*'ına zeyl olarak yazılmıştır. "Tabaka" başlığı altında, 1043-1144 (1632-1730) yılları arasında yaşayan bilgin ve şeyhler hakkında bilgi verildikten sonra, dönemin şairleri ayrı başlıklar altında ele alınır ve bunların şiirlerinden örnekler verilir.

Üç cilt olan eserin ilk iki cildi bizzat Şeyhî Mehmed Efendi tarafından kaleme alınmış ve sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'ya sunulmuştur. Oğlu tarafından Hekimoğlu Ali Paşa'nın emriyle temize çekilen III. cilt ise Sultan I. Mahmud'a takdim edilmiştir. *Vekâyi'u'l-fuzalâ*'nın ilk cildi IV. Murad, Sultan İbrahim ve IV. Mehmed devirlerinde yaşamış âlim, şeyh, vezir ve şairlerin biyografilerini içermektedir. Bu ciltte 1062 şahsın hâl tercümesi yer almaktadır. Eserin II. cildi, II. Süleyman, II. Ahmed, II. Mustafa devirlerini ve III. Ahmed devrinin 1130 (1718) tarihine kadar yaşamış 779 zatın biyografisini kapsamaktadır. Son cilt ise 1718'den Sultan III. Ahmed devrinin sonu olan

1730 tarihine kadar yaşamış 237 kişinin hayatı ihtiva etmektedir (Ekinci, 2018, 1/112).

Vekâyi'u'l-fuzalâ'nın üç cildinin şairler kısmında söz konusu edilen şair sayısı 330'dur. Bu sayıya farklı bölümlerde hâl tercümelerine yer verilen mutasavvıf ve müderris şairler de eklendiğinde eserdeki toplam şair sayısı 576'ya yükselir (Ekinci, 2013). Eser bu haliyle edebiyat tarihimizde kaleme alınmış en hacimli şair tezkireleri arasında da sayılabilir. Bununla birlikte bugün itibarıyla henüz divanı bulunamamış pek çok şairin şiirlerinden örnekler içermesi, esere ayrı bir değer kazandırmaktadır. Şeyhî Mehmed Efendi, bilhassa meşhur şairlerin manzumelerinden fazlaca alıntı yapmıştır. Ayrıca mümkün olduğunca eserlerinin isimlerini zikretmeye gayret etmiştir. Özellikle şairlerin eserlerinin isimlerini bildirmesi ve manzume örneklerinin fazla olması, *Vekâyi'u'l-fuzalâ*'yı edebiyat tarihimiz açısından oldukça önemli bir konuma getirdiği gibi bu çalışmanın hazırlanmasına da vesile olmuştur.

Burada, *Vekâyi'u'l-fuzalâ*'da yer alan şairler ve eserleriyle ilgili bilgilerle manzume örneklerinden yola çıkılarak eserin edebiyat tarihi ve metin neşri çalışmaları açısından önemine değinilecek; edebiyat tarihi yazıcılığı ve neşir çalışmalarında biyografik eserlerin kesinlikle göz ardı edilmemesi gerektiği örnekler üzerinden izah edilecektir.

2. *Vekâyi'u'l-fuzalâ*'nın Edebiyat Tarihi Çalışmalarına Katkıları

Edebiyat tarihi yazıcılığı, kültür çalışmalarının en önemli unsurlarından biridir. Güvenilir ve kapsamlı bir edebiyat tarihinin ortaya konulabilmesi, geniş ve titiz araştırmaları, kapsamlı değerlendirmeleri gerektirir. Bunun için ilk elden kaynaklara gidilerek bilgilerin temel kaynaklardan ve doğru şekilde temin edilmesi, bunların doğruluk derecelerinin başka eserlerle mukayese edilerek belirlenmesi, edebî eserlerin kendi devir ve şartları gözetilerek değerlendirilebilmesi için ait oldukları devirde nasıl bir etki bıraktıklarının tezkire ve biyografik eserlerden yola çıkılarak tespit edilmesi şarttır. İşte bu noktada, tezkire ve biyografik eserler kilit bir rol üstlenirler. Zira şairin hayatı, eserleri ve edebî kişiliği üzerine bilgi ve değerlendirmeler yapan bu metinler, şair ve eserlerle ilgili temel bilgilere ulaşmamızı sağlamanın yanında, onlarla ilgili yaptıkları değerlendirmelerle söz konusu şair ve eserlerin kendi devirlerinde nasıl bir konumda oldukları hakkında da bize bilgi sunarlar.

Tezkirelerin edebiyat tarihi açısından önemi malum olmakla birlikte burada, birçok şair tezkiresine kaynaklık yapmış olmasıyla en az onlar kadar kıymetli olduğu düşünülen *Vekâyi'u'l-fuzalâ* üzerinden örnekleme ve değerlendirmeler yapılarak bu türdeki eserlerin edebiyat tarihi yazıcılığına katkılarına değinilecektir.

Edebiyat tarihi yazımı sırasında en temel ihtiyaç şairin hayatıyla ilgili bilgilere ulaşmaktır. Şairin mahlası dışında gerçek adı, doğum yeri ve tarihi, ailesi, çevresi, eğitimi, mesleği gibi temel bililerin eksik olması, onun eserlerinin doğru değerlendirilememesine, tam olarak anlaşılamamasına ve dolayısıyla edebiyat tarihinde doğru konumlandırılmamasına sebep olabilir. Bu sebeple bir şair yahut eserle ilgili yapılan çalışmalarda ilk önce şairin hayatı söz konusu edilir. Evvela şairin doğum tarihi veya yaşadığı devir tespit edilerek hangi devrin şartları altında değerlendirilmesi gerektiği tespit

edilmeye çalışılır. Ardından ailesi, yaşadığı muhit ve eğitim durumu belirlenmeye ve eserlerine hangi çerçevede yaklaşılması gerektiği belirlenir. Daha sonra eserleri tespit edilip muhtevaları değerlendirilerek bu eserlerin tarihteki konumları, şairin edebî kudreti ve edebiyat tarihinde işgal ettiği nokta üzerine değerlendirmelerde bulunulur. Tüm bu noktalarda temel bilgilere ulaşmak adına en geniş bilgiler ihtiva eden metinlerden biri *Vekâyi'u'l-fuzalâ*'dır.

Mesela, Nev'îzâde Atâyî Efendi hakkında verilen bilgiler incelendiğinde geniş bir malumatla karşılaşılır. Burada şairin adı, ailesi, babası, dedesi, doğumu, eğitimi, görevi ve görev yeri gibi en temel bilgiler geniş şekilde yer alır:

“el-Mevlâ ‘Atâ’u’llâh ibnü’l-mevlâ Nev’î Yahyâ ibn Pîr ‘Alî bin Nasûh. ‘Ulemâyî devlet-i Sultân Mehmed Hân-ı Sâlis’den bin yedi Zi’l-ka’de’sinde vedâ’-ı ‘âlem-i fânî ve ‘azm-i bekâ-yı câvidânî eyleyen Nev’î Yahyâ Efendi merhûmun ferzend-i fezâ’ilmendi Sâhibü’z-zeyl Nev’î-zâde ‘Atâ’u’llâh Efendi’dür. Tokuz yüz toksan bir Şevvâl’inde tengnâ-yı ‘ademden ‘îdgâh-ı vücûda kadem-nihâde olup... Kâf-zâde Feyzu’llâh Efendi’den istifâza-i mantûk u mefhûm eyleyüp Sadru’l-ifâde Ahî-zâde ‘Abdü’l-halîm Efendi’nün dahı meclis-i derslerine dâhil ve bin on Safer’inde şeref-i mülâzemetlerine vâsıl olmuşlar idi. On dört Safer’inde kırk akçe ile Ders-i ‘Âm Mehmed Efendi yirine Cân bâziyye Medresesi virilüp sene-i mezkûre Şa’bân’ında on akçe terakkî ile yirlerinde Hâric i’tibâr olunmuş idi... Kırk dört senesi evâHirinde ma’zûl ve mahmiyye-i Kostantiniyye’ye vusûl buldılar. Bin kırk beş Cumâde’l-ûlâ’sında dâr-ı fenâyâ rihlet ve ‘âlem-i ervâha ‘azîmet eyledi.” (Ekinci, 2018, 1/191-192).

Burada yer alan bilgiler şairin hayatının doğru şekilde yazılabilmesi; meslek, aile, çevre ve bilhassa eğitim durumunun sıhhatli şekilde belirlenerek şairin doğru konumlandırılabilmesi ve dolayısıyla eserlerinin doğru anlaşılıp doğru bir şekilde değerlendirilebilmesi için oldukça önemlidir.

Biyografik eserlerin edebiyat tarihi yazımındaki önemi, sadece şairin hayatına dair verdiği bilgilerle sınırlı değildir. Şairlerin eserlerinin isimlerinin sayılması, muhtevaları hakkında bilgiler ve şiirlerinden örneklerle yer verilmesi de oldukça önemlidir. Tarihin akışı içerisinde kimi şairlerin bazı eserlerinin kaybolması veya tamamen yok olması sebebiyle bilinmemesi söz konusu olabilmektedir. İşte bu noktada biyografik eserlerde yer alan bilgiler yol gösterici olmaktadır. Bir şairin önemli bir eseri herhangi bir sebeple günümüze ulaşmadan yok olmuş olabilir, kütüphanelerin tozlu raflarında yahut bir tavan arasında keşfedilmeyi bekliyor olabilir. Bugünün edebiyat tarihçisinin henüz keşfedilmemiş veya yazıldıktan sonra bir şekilde günümüze ulaşamamış bir eserden haberdar olması ancak biyografik eserlerde yer alan bilgiler sayesinde mümkün olabilir. Başka bir deyişle, bir eserin zamanında tezkire yahut diğer biyografik eserlere kaydedilmiş olması, onu unutulmaktan ve tarihten tamamen silinmekten kurtarabilir.

Vekâyi'u'l-fuzalâ'da birçok şairin eserleri anılmakta ve haklarında bilgiler verilmektedir. Bu bilgiler tetkik edildiğinde ciddi sayıda eserin günümüze ulaşamamış olduğu yahut henüz keşfedilmemiş olduğu anlaşılmaktadır. *Vekâyi'u'l-fuzalâ*'da eser veya özellikle divan sahibi olarak

nitelenen ancak bu divanları günümüze ulaşmamış veya henüz ele geçmemiş bazı isimler ve bunlarla ilgili bilgiler şu şekildedir:

Âvârezâde Mustafâ Efendi (Selîsî)

Âvârezâde Mustafâ Efendi, Selîsî mahlasını kullanan Baldırzâde Şeyh Mehmed Selîsî Efendi ile karıştırılmıştır. Bugün eserleri ve hayatı hakkında bilgi neredeyse sadece *Vekâyi'ü'l-fuzalâ* ile sınırlıdır. *Vekâyi'ü'l-fuzalâ*'da “âsârlarından Selîsî mahlası ile eş'âr-ı âb-dârı vardır. Bu ebyât andan numûne-nümâdur.” (Ekinci, 2018, 1/494-496) denilerek dokuz beyit örneğe yer verilmiştir. Bugün için hayatı ve eserlerine dair neredeyse hiçbir bilgi bulunmayan bir zatın hem hâl tercümesinin verilmesi hem de eserlerinden örneklerin bulunması edebiyat tarihi açısından oldukça önemlidir. Buradaki beyitlerden Selîsî'nin şairliği hakkında kesin bir hükme varılması mümkün olmasa da en azından varlığı, şairliği ve şiirleri hakkında temel seviyede bilgi/fikir sahibi olunması mümkündür denilebilir.

Seyyid Mehmed (Sabrî)

Vekâyi'ü'l-fuzalâ'da hayatı, mesleği ve eserlerine dair bilgiler bulunan Sabrî Seyyid Mehmed hakkında günümüzde yapılmış bir çalışmaya, hayatı ve eserlerine dair bilgiye tesadüf edilememiştir. Varlığı bildirilen *Divan*'ı hakkında yakın dönem kaynaklarında hiçbir bilgi bulunmamakta, dolayısıyla edebiyat tarihlerinde ismine rastlanamamaktadır. Ancak Şeyhî Mehmed Efendi, Sabrî'nin 'müretteb ve mükemmel' bir *Divan* sahibi olduğunu bildirmekte ve şiirlerinden 136 beyit örneğe yer vermektedir (Ekinci, 2018, 1/594-608). Sabrî'nin bu kadar çok şiirine yer verilmesi ve şiirlerin genel mahiyeti, Sabrî'nin edebiyat tarihlerinde yer almasını gerektirecek nitelikte olduğunu göstermektedir. Eserleri günümüze ulaşmadığı için tanınmayan şair, ancak biyografik eserler sayesinde bilinebilmektedir.

Kefevî Mûsâ(Kelîmî)

Kelîmî, Kefevî Seyyid Mûsâ Efendi'dir. İstanbul'a gelmiş, burada icazet alarak müderrislik ve çeşitli devlet görevleri üstlenmiştir. *Vekâyi'ü'l-fuzalâ*'da mürettep bir divan sahibi olduğu bildirilen Kelîmî'nin şiirlerinden örnekler de yer almaktadır (Ekinci, 2018, 1/619-620). Bugün *Divan*'ı kayıp vaziyette olduğu ve hayatıyla ilgili bilgi bulunmadığı için edebiyat tarihlerinde yer alamamaktadır. Kelîmî'nin varlığından, *Divan*'ından ve manzumelerinden ancak *Vekâyi'ü'l-fuzalâ* başta olmak üzere biyografik eserler sayesinde haberdar olabiliyoruz.

Sânî İbrâhîm Efendi

Vekâyi'ü'l-fuzalâ'da Manisalı olduğu belirtilir ve hayatına dair çeşitli bilgiler verilir. Mürettep bir *Divan* sahibi olduğu belirtilerek şiirlerinden üç beyit örnek verilir (Ekinci, 2018, 1/670-671). Tezkire ve kimi biyografik kaynaklarda ismi geçmekle birlikte *Divan*'ı günümüze ulaşmamış yahut henüz tespit edilememiştir. Bu itibarla edebiyat tarihlerinde yer alamayan şairin bugün unutulmamış olması biyografik eserler sayesinde mümkün olmuştur.

Bedrî Mehmed Efendi

Antepli olduğu *Vekâyi'ü'l-fuzalâ*'da bildirilen Bedrî Mehmed Efendi'nin asıl adı Bedreddin'dir. Müderrislik yapmış olan Bedrî, Şeyhî Mehmed Efendi'nin verdiği bilgiye göre mürettep *Divan* sahibi bir zattır (Ekinci, 2018, 1/709-710). *Divan*'ı bugüne kadar ele geçmemiş olan şair hakkında biyografik kaynaklar dışında bilgi bulunmamaktadır. *Vekâyi'ü'l-fuzalâ*'da beş beyit şiir örneği yer almaktadır.

Şeyhü'l-İslâm Ebû Sa'îd Mehmed Efendi (Sa'îd)

Vekâyi'ü'l-fuzalâ'da hâl tercümesi bulunan ve şairliğinden bahsedilen Sa'îd, şeyhülislamlık yapmış mühim bir zattır. Şeyhî Mehmed Efendi'nin şiirlerinden yirmi üç beyit örnek verdiği (Ekinci, 2018, 1/847-852) Sa'îd'in edebî kişiliği ve manzumeleri hakkında edebiyat tarihlerinde bilgi bulunmamaktadır. Manzumeleri müstakil hâlde günümüze ulaşmadığı için edebiyat tarihi araştırmalarında gözden kaçan Sa'îd'in bu yönünü gün yüzüne çıkaran *Vekâyi'ü'l-fuzalâ* olmuştur. Manzum fetvaları (Eliacık, 2013) ile ilgili bir çalışma bulunmakla birlikte diğer manzumeleri henüz keşfedilmeyi beklemektedir.

Ünsî Abdüllatîf Efendi (Ünsî)

Vekâyi'ü'l-fuzalâ'da hâl tercümesi bulunan Ünsî Kütahyalı olup müderrislik yapmıştır. Şiirlerinden on beyit örnek (Ekinci, 2018, 1/866-869) bulunan Ünsî'nin manzumeleri günümüze ulaşabilmiş değildir. Bu sebeple edebiyat tarihlerinde yer almamaktadır.

Sa'dîzâde Seyyid Abdullâh Efendi (Fâ'izî)

Türkçe *Divan* sahibi olduğu bildirilen ancak *Divan*'ı henüz ele geçmemiş yahut günümüze ulaşmamış bir başka şair de Fâ'izî'dir. Biyografik eserler dışında hayatına dair bilgi olmadığı gibi varlığı belirtilen ve içerisinden örneklere yer verilen (Ekinci, 2018, 2/963-964) *Divan*'ı henüz ele geçmemiş olduğu için edebiyat tarihlerinde adına rastlanmamaktadır.

Muhtârî Mustafâ Efendi (Muhtârî)

Müstakil bir *Divan* sahibi olmamakla birlikte şiirler kaleme almış ve biyografik eserler vasıtasıyla bu manzumeleri günümüze ulaşmış bir başka isim de Muhtârî'dir. Bursa'da doğmuş olan şair müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunmuştur. Müstakil bir eseri olduğuna dair bilgi olmasa da *Vekâyi'ü'l-fuzalâ* vasıtasıyla günümüze ulaşmış şiirleri mevcuttur (Ekinci, 2018, 2/1047-1048).

Seyrek-zâde Seyyid Mehmed Âsım Efendi (Âsım)

Tezkiresiyle bilinen Âsım'ın aynı zamanda mürettep bir *Divan* sahibi olduğu *Vekâyi'ü'l-fuzalâ*'da kayıtlıdır. Şiirlerinden örneklere (Ekinci, 2018, 2/1095-1097) de yer verilen şairin *Divan*'ı henüz ele geçmiş değildir. Hakkındaki ve özellikle şiirlerine dair bilgiler biyografik eserlerden temin edilebilmektedir.

Bunların dışında *Vekâyi'ü'l-fuzalâ*'da Seyyid Hisâlî Efendi (Hisâlî), Sebzî Seyyid Mehmed Efendi (Sebzî), Şeyh Arzî Mehmed Efendi (Arzî), Subhî Ahmed Efendi, İstanbulî Sipâhî Ahmed (Gınâyî), Mîrî (Hüseyn)

(Alaybegizâde) gibi isimlerin hâl tercümelerine ve şiirlerinden örneklerle yer verilir. Burada ismi geçenlerin *Divan* sahibi oldukları bildirilir. Ancak yapılan taramalar neticesinde bu zatlara ait *Divan*ların günümüze ulaşmadığı yahut henüz ele geçmediği anlaşılmaktadır. Mevlevî Şeyhi Yûsuf Dede Efendi, Şeyh Ahmed el-Kâdirî el-Ma’rûf bi-Gîsûdâr (Kâdirî), Kudsîzâde Emîri Hâşim Efendi (Hâşim) gibi kimi zatlarınsa müstakil eserlerinden bahsedilmemekle birlikte şiirlerinden örneklerle yer verilmektedir. Gerek burada adı geçenlerin hâl tercümelerinde gerekse *Vekâyi’u’l-fuzalâ*’da bulunan diğer biyografilerde şairlerin manzumeleri ve varsa eserleri hakkında önemli bilgiler yer almaktadır. Dolayısıyla bilhassa eserleri günümüze ulaşmamış olanlar için yegâne kaynak olarak biyografik eserler görünmektedir.

Edebiyat tarihi yazıcılığının önemli bir sorunu da aynı mahlası kullanan şairler meselesidir. Klâsik eserlerde, günümüzdeki künye sistemine benzer bilgilerin olmaması, şairin adı ve hayatı hakkında bilgi bulunmaması gibi bilinmezler, mahlasdaş şair konusuyla bir araya geldiğinde işler içinden çıkılmaz bir hâl alabilmektedir. Burada, şairlerin hayatına ve eserlerine dair biyografik eserlerde yer alan bilgiler mahlasdaş şairlerin ayırt edilmesi ve kimliklerini tespiti noktasında kilit rol üstlenebilmektedir. Hayatı, adı, dönemi, mahlası ve/veya şiir örnekleri biyografik kaynaklardan belirlenen şairin eserleri bu bilgiler ışında değerlendirildiğinde önemli müşküller çözülebilmektedir. Bunun bir örneği olarak Abdî mahlaslı şairler ele alınabilir.

Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü projesine bakıldığında Abdî mahlasını kullanan şair sayısının otuz civarında olduğu görülmektedir. Bunlardan hemen hepsinin hayatına dair bilgi eksiklikleri mevcuttur. Doğum ve/veya ölüm tarihi, doğum yeri, asıl adı, eserleri gibi konulardaki bilgi eksiklikleri, Abdî mahlaslı şiirlerin birbirinden ayırt edilememesi noktasında müşküller doğurmaktadır. Bu noktada biyografik kaynaklarda yer alan bilgi ve şiir örnekleri araştırmacılara rehberlik edebilir mahiyettedir. Bunlardan biri Uzun Abdullâh Efendi’dir.

Abdî mahlasını kullanan şairler arasında yer alan Abdullah bin Mehmed hakkında *Vekâyi’u’l-fuzalâ*’da geniş sayılabilecek, tanımlayıcı ve ayırt edici bilgiler yer almaktadır. *Divan* sahibi de olduğu bildirilen (Ekinci, 2018, 1/938-941) Abdî’nin şiirlerinden örneklerle burada de yer verilmiştir. Dolayısıyla buradaki verilerden yola çıkılarak Abdî mahlaslı şiirlerden hangilerinin Uzun Abdullah Efendi’ye ait olduğu/olabileceği konusunda değerlendirmelerde bulunulabilir. Özellikle *Divan*’da yer alan manzumelerle *Vekâyi’u’l-fuzalâ*’da yer alan örneklerin mukayesesi, müşkülün çözülmesi konusunda önemli bilgiler verebilecektir. Burada yer alan Abdî’nin *Divan*’ı günümüze ulaşmamış gibi görünüyor. Zira edebiyat tarihlerinde adına rastlanmayan şair ve eseri/eserleri üzerine yaptığımız taramalarda *Vekâyi’u’l-fuzalâ*’dakilerle örtüşür mahiyette bir *Divan*’a ulaşamadık. Dolayısıyla yine mürettep bir *Divan* sahibi olduğu belirtilen Abdî mahlaslı bu şairle ilgili yegâne bilgi kaynakları biyografik eserler ve özellikle verdiği geniş malumat ve bolca şiir örneğiyle *Vekâyi’u’l-fuzalâ* gibi duruyor.

Yukarıdaki örneklerden sonra konuyu şu şekilde özetlemek mümkün görünmektedir:

Şairlerin hayatı, ailesi, mesleği, eğitim ve çevresine dair verdiği bilgiler, doğum/ölüm yeri ve tarihi bilgileri, eserlerinin isimleri ve bunlardan örnekler ihtiva eden *Vekâyi'ü'l-fuzalâ* ve bu türdeki diğer biyografik kitaplar edebiyat tarihi yazıcılığında önemli bir rol üstlenmektedirler. Zaman zaman tamamlayıcı, zaman zaman da yegâne bilgi kaynağı olmaları onların her safhadaki önemini gösteren bir husustur. İhtiva ettikleri şiir örnekleri ise eserleri kaybolmuş yahut başka şairlerinkiyle karışmış olan müelliflerin ve eserlerinin tespiti için önemli birer bilgi kaynağı mahiyetindedir. Müstakil bir eseri günümüze ulaşamamış olan şairlerin şiirleri mecmua ve biyografik eserlerden derlenmek suretiyle eserleri edebî yönleri ve eserleri edebiyat tarihinde yerini alabilmektedir.

Edebiyat tarihi yazımında yalnızca şaheserlerin değil ikinci, üçüncü hatta dördüncü derecedeki eser ve müelliflerin de ele alınması hususundaki görüş dikkate alındığında; biyografik eserlerin bir başka önemi daha ortaya çıkar. Eserleri bulunamasa da en azından şiirlerinden örnekler bulunan şairlerin edebî kişilikleri ve şairlik kudretlerine dair bir fikrimiz olabilir.

Bu itibarla *Vekâyi'ü'l-fuzalâ*, temel ve fakat kapsamlı bilgilere yer vermesi; bolca şiir örneği ihtiva etmesi dolayısıyla, edebiyat tarihi yazıcılığı açısından önemli bir noktada durmaktadır. Başka bir deyişle içerdiği önemli bilgiler sayesinde edebiyat tarihi yazıcılığında biyografik eserlerin kesinlikle göz ardı edilmemesi gerektiğini gösteren önemli bir biyografik kaynaktır.

3. *Vekâyi'ü'l-fuzalâ*'nın Metin Neşri Çalışmalarına Katkıları

Tarihî metinlerin neşri, kadim kültürün devamlılığının temini konusunda en mühim çalışmaların başında gelmektedir. Arap harfli Türkçe metinlerin Latin harfli Türkçe metinlere çevrilmesi çalışmaları metin neşri olarak adlandırılır ve belli kriterlere göre yapılır. Metin neşri çalışmalarının temel maksadı, Osmanlı döneminde Arap harfleriyle yazılmış tarihî metinlerin Latin harflerine aktarılmasıdır. Bu sayede tarihî metinler günümüz okurları için de erişilebilir, okunabilir ve istifade edilebilir hâle gelmektedir. Yine bu sayede sanat, edebiyat, bilim ve kültürün sürekliliği temin edilmiş olmaktadır.

Metin neşri çalışmalarında Latin harflerine aktarılacak olan eserin nüsha veya nüshaları dikkatle incelenir; müellifin kaleminden çıkmış veya ona en yakın, en sıhhatli metin/metinler tespit edilerek ilmî usullerle neşredilir. Elde tek nüsha varsa bu metin esas alınarak; elde birden fazla nüsha olması durumundaysa bunlar arasından en güvenilir ve eksiksiz olanlar seçilip bunların karşılaştırılmasıyla (edisyon kritik) çeviri/neşir yapılır. Bu noktada araştırmacılar bazı müşküllerle karşılaşabilir. Bunların bazıları şu şekilde sıralanabilir: Elde tek nüsha olması durumunda metinde eksik, yırtık, silik, okunamayan vb. kısımların bulunması; istinsah ürünü metinde satır, kelime eksiklikleri/atlamaları; aynı mahlası kullanan şairler arasında şiirlerin karıştırılması ve gerçek sahibinin tespit edilememesi; birden fazla nüshası olan eserler arasında geniş/kapsamlı uyuşmazlıklar bulunması; müellif hattı nüshanın günümüze ulaşamamış olması; eser üzerinde tarih bulunmaması sebebiyle tarihinin tespit edilememesi, yazarın hayatı ve telifatı hakkında eserinde bilgi bulunmaması. Bunlar metnin neşri sırasında araştırmacıların karşılaştığı zorluklardan bazılarıdır ve çözüme ulaştırılması konusunda işe

yarayacak usullerden biri de biyografik eserlere yahut mecmua ve antoloji benzeri eserlere müracaat etmektir.

Biyografik eserler bu konularda kesin bilgi ve çözüm üretmek iddiasında olan metinler olmadığı gibi yazılma gayeleri de bu değildir. Ancak ihtiva ettiği bilgi ve örnekler neşir çalışmalarında karşılaşılan yukarıdaki müşküllere çözüm getirebilmektedir. Söz gelimi, sadece mahlası bilinen ve hayatı hakkında bilgi bulunmayan bir şairin eserleri varsa biyografik kaynaklarla mukayese edilerek devri tespit edilip hakkında bilgi bulunabilir. Aynı mahlası kullandığı için şiirleri karıştırılmış şairlerin biyografi ve şiir örnekleri incelenerek şiirin gerçek sahibi hakkında fikir sahibi olunabilir. Müellif hattı nüshası günümüze ulaşmamış eserlerin edisyon kritikli neşirleri, biyografik eserlerdeki örneklerle mukayese edilerek nüshaların durumu ve başka nüsha/şiir olup olmadığı hususu üzerine değerlendirmeler yapılabilir. Hatta müstakil eserleri günümüze ulaşmamış şairlerin eserlerinden biyografik kaynaklar sayesinde haberdar olunabilir. Bu gibi hususlarda *Vekâyi’u’l-fuzalâ* üzerinden yapılan örneklemelerle, biyografik eserlerin metin neşri çalışmalarına sunabileceği katkıları açıklamaya çalışacağız.

Nevâlîzâde Atâyî Dîvânı

Klâsik Türk şiirinin geniş müktesebatı içerisinde aynı mahlası kullanan pek çok şair olmuştur. Zaman zaman bunların şiirlerinin birbirine karıştırıldığı veya şiirlerin aynı mahlası kullananlardan hangisine ait olduğunun tespit edilemediği durumlar olmuştur. Bunun bir örneğini Nevâlîzâde Atâyî ve Nev’îzâde Atâyî divanlarında görüyoruz. Her iki divan metninin neşri incelendiğinde;

“Rind-i mey-hârelerün ‘aklın ugurlardı müdâm
Bezm-i meyde ele geldi tutulup dün gice câm”

...

“Ey ‘Atâyî göricek yolda seni ol ser-keş

Bir selâmını dirîg itse gerekdür ne kelâm” (Karaköse, 1994, 567; Yüce, 2010, 67)

matla ve maktalı aynı gazelin iki neşirde de yer aldığı görülmektedir.² Aynı şiirin iki farklı şaire ait olması mümkün olmadığı için bu manzume, mahlas benzerliği sebebiyle diğer şairin divanına, yazarı dışında biri tarafından sehven kaydedilmiş olmalıdır. Bu durumda şiirin hangi Atâyî’ye ait olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Her iki divanın bir veya birkaç nüshasında bu şiir bulunduğu için eserin sahibini ancak başka kaynaklarla tespit etmek gerekmektedir. Bu durumda müracaat edilecek başlıca kaynaklar tezkireler ve biyografik kaynaklardır. Bu itibarla, Nevâlîzâde Atâyî ve Nev’îzâde Atâyî hakkında bilgi veren biyografik kaynaklardan *Vekâyi’u’l-fuzalâ* incelendiğinde söz konusu manzumenin burada Nevâlîzâde adına kayıtlı olduğu görülmektedir (Ekinci, 2018, 1/291). Tarafımızca yapılan müstakil bir çalışmada da bu yönde bir netice ortaya çıkmıştır (Öztürk, 2019). Divan istinsahı esnasında bir müstensih tarafından mahlas benzerliği sebebiyle bu

² Bu şiirin kime ait olabileceğine dair ayrıntılı inceleme için bkz. (Öztürk, 2019)

manzume yanlışlıkla Nev'îzâde Atâyî'nin divanının bir veya birkaç nüshasına yazılmış olmalı. Bu noktada önemli olan, *Vekâyi'ü'l-fuzalâ*'nın şiire ve şiirin müellifine yer veriyor olmasıdır. Buradaki bilginin, söz konusu manzume üzerine tarafımızca yapılan çalışmada varılan sonuçla uyumlu olması da biyografik eserlerin önemini göstermesi açısından başka bir husustur.

Vekâyi'ü'l-fuzalâ'da yer alan Nev'îzâde Atâyî'nin şiir örnekleri incelendiğinde başka sonuçlarla da karşılaşılıyor. Mesela, aşağıdaki *Sıfat-ı Bahâr* başlıklı manzumenin tamamının; *Sıfat-ı Şeb* başlıklı manzumedeki beyitlerden de sonuncunun Atâyî'nin *Divan* neşrinde yer almadığı görülmektedir.

“Sıfat-ı Bahâr

Nev-rûza karşı esdi yine bâd-ı nev-bahâr

Şâh-ı gül üzre bülbül-i zâr oldu bî-karâr

Ezhâr-ı bâg giydi yeni çıkdı câmeler

Rengîn libâs ile salınur nahl-i sebzêâr

Gûyâ ki bendegân-ı harîm-i sa'âdete

Yıllık çıkardı hazret-i paşa-yı kâmkâr” (Ekinci, 2018, 1/195)

“Sıfat-ı Şeb

Giderdi cevşen-i sîmîn ile şemşîr-i zerrînin

Zamâne giydi altun tügmeli telli siyeh Hâra

Musahhar eyledi şâh-ı kevâkib milket-i şâmı

Sipâhından pür oldu yine gök meydânı ser-tâ-pâ

Güneş kasr-ı felekden mâh-ı bedre şu'le saldukca

Görinür câmdan gûyâ şu'â'-ı şem'-i bezm-ârâ” (Ekinci, 2018, 1/195)

Aşağıdaki ilk beyit divan neşrinde 243. gazelde matla beyti olarak yer alıyor ancak ikinci beytin neşirde olmadığı görülüyor (Karaköse, 1994, 668).

“Agyâra açılmaz bilürüz gerçi dehânı

Tanbûranun orta kılıdur mûy-ı miyânı

‘Âşıkları bagrını kebâb eylemiş ol yâr

Ey dil yüregüm çekildi gûş idicek anı” (Ekinci, 2018, 1/205)

Yine *Vekâyi'ü'l-fuzalâ*'de yer alan örneklerden aşağıdaki ikinci beytin neşirde aynıyla bulunduğu matla beytinin ise ilk mısralarının tamamen farklı olduğu görülüyor.

“Anunla çok kerem ol yâr-ı sîm-endâmdan gördi

Bakup ‘aks-i ruh-ı yâra mey-i gül-fâmdan gördi

Bize mihr ü mahabbet gösterüp yüz döndürür âhir

Cefâ resmini dil-ber gerdiş-i eyyâmdan gördi” (Ekinci, 2018, 1/205)
(Karaköse, 1994, 654)

Aşağıdaki bir diğer matla beytinde de birinci mısraların neredeyse tamamen ikinci mısralarınsa bir kelime itibariyle farklı oldukları görülüyor.

“Mülk-i maşrıkdan gelince Husrev-i hâversitân

Bir tabak *cevher* nisâr itdi yolında ahterân” (Ekinci, 2018, 1/196)

“Subh-dem kim geldi maşrıkdan şeh-i hâversitân

Bir tabak *altun* nisâr itdi yolına ahterân” (Karaköse, 1994, 277)

Bir kasidede yer alan aşağıdaki beytin de *Vekâyi'ü'l-fuzalâ* ve *Divan* neşirlerinde farklı şekillerde geçtiği görülüyor.

“Künc-i târîk-i belâda görinürdüm düşmene

Salsa pertev mihr-i lutfun üstüme hergiz hemân” (Ekinci, 2018, 1/196)

“Künc-i târîk-i belâda görinürdüm düşmene

Mihr-i lutfun salsa bir kez üstüme pertev hemân” (Karaköse, 1994, 280)

Vekâyi'ü'l-fuzalâ'da Mantıkî Ahmed Efendi (Mantıkî) maddesinde yer alan aşağıdaki beyit bir gazelin matla beyti olmalıdır. Ancak *Divançe*'nin neşri incelendiğinde (Kaya, 1991, 110-111) bu beytin yer almadığı görülüyor.

“Açılma lâleveş ağyâra râzun olmasun ifşâ

Olur zîrâ bana dâğ-ı derûn ey gonce-i ra'nâ” (Ekinci, 2018, 1/243)

Yine aynı eserin neşrinde, aşağıdaki beytin, Şeyhî'nin *Vekâyi'ü'l-fuzalâ*'sından farklı şekilde yer aldığı görülüyor:

“Himmat umaruz pîr-i mugânun nefesinden

Şevk âteşinun Mantikiyâ söndi cerâğı” (Ekinci, 2018, 1/247)

“Erbâb-ı riyâ-kâr dil-i âlemi tutdı

Şevk âteşinün Mantikîyâ söndi ocağı” (Kaya, 1991, 141)

Vekâyi'ü'l-fuzalâ'da yer alan ve Şeyhü'l-İslâm ibn Şeyhü'l-İslâm Yahyâ Efendi (Yahyâ) maddesinde geçen aşağıdaki beyitlerin, *Şeyhülislam Yahyâ Dîvânî*'nin neşrinde yer almadığı tespit edilmiştir.

“Anberîn hattunı vasf eyledi benzer hâme
Cân meşâmmını yine itdi mu’attar hâme

İtmede kâ’ide-i âb-ı hayâtı icrâ
Lü’le-i çeşme-i hayvâna ne benzer hâme

Bir elif kadd elemin mi çeker ey dil bilsem
Ne için böyle za’îf ola vü lâgar hâme

Yârun engüşt-i hınâsına öyükünmek için
Sürh ider barmağı uclarını ekser hâme

Midhatün âb-ı hayâtın arayup girmişdür
Zulümâta nitekim Hızr u Sikender hâme” (Ekinci, 2018, 1/443)

Aynı maddede yer alan örneklerden aşağıdaki beyitlerin *Vekâyi’u’l-fuzalâ* ve *Şeyhülislam Yahyâ Dîvânı*’nın neşrinde farklı şekillerde yer aldığı görülüyor:

“Hâtırum bir nesneden gâyetde mugberdür dimiş
Şöyle benzer hâtır-ı cânâne geldün ey gönül” (Ekinci, 2018, 1/447)

“Hâtırum bir nesneden gâyetde mugberdür dimiş
Şübhe yokdur hâtır-ı cânâna geldün ey gönül (Kavruk, 242)

“Hayâlün çün biri birine girdi çünki müjgânum
O dem aralarından çıkdı eşk-i çeşm-i giryânum

Figân kim girye vü zâr ile çıkdum dîde vü dilden
Çıkardı bendesin gözden gönülden yine cânânum

Hele agyâr-ı bed-hâhun ayagın kesdi ey Yahyâ
Sıdı dil şişesin vardukça gerçi şâh-ı hûbânum” (Ekinci, 2018, 1/447)

“Hayâlünçün biri birine girdi çünki müjgânum
O dem aralarından çıkdı eşk-i çeşm-i giryânum

Figân kim girye vü zâr ile çıkdum dîde vü dilden
Çıkardı bendesin gözden gönülden *şâh-ı hûbânûm*

Nazar kıl lutfidüp âyîne-i kalbine Yahyâ'nun

Göre hîç senden özge kimse var mı anda sultânûm" (Kaya, 1991, 272)

Bu ve benzeri örnekleri artırmak mümkün. Şeyhî'de kayıtlı yukarıdaki beyitlerin divan ve diğer eserlerin neşrinde yer almamasının yahut farklı şekillerde yer almamasının bazı sebepleri olabilir: Neşir sırasında bu manzumelerin gözden kaçırılması, neşre esas alınan nüshalarda bulunmaması veya farklı şekillerde bulunması, Şeyhî'nin gördüğü fakat neşir sırasında henüz tespit edilememiş veya günümüze ulaşamamış bir nüshanın bulunması, şair tarafından manzumelerin sonradan müellif nüshasından çıkarılması veya değiştirilmesi gibi. Bu örnekler, metin neşri sırasında biyografik eserlerin neşre katkı sunabileceğini açık şekilde göstermektedir. Eldeki nüsha ya da nüshalardaki fark ve eksikler biyografik kaynaklarla mukayese edilerek eksikler giderilebilir, görülemeyen başka nüsha veya nüshalar olup olmadığının sağlanması yapılabilir, eksik ve farklı şekillerdeki manzumeler biyografik kaynaklarla kritik edilerek daha sağlıklı neşirler tesis edilebilir.

Yine yukarıda da bahsedildiği üzere eserleri günümüze ulaşamamış şairlerin manzumelerinin tespit ve neşredilmesi konusunda biyografik kaynaklar bize malzeme temin edebilir. Mesela Haylî Ahmed Çelebi'nin (Ekinci, 2018, 1/390-397) şiirleri biyografik eserler ve mecmualardan hareketle ortaya konmuştur (Ekinci, 2020). Biyografik eserler olmasa yahut bu maksatla kullanılmasa, bu şair ve şiirlerden haberdar olmak mümkün olamazdı.

Biyografik kaynaklar vasıtasıyla şiirlerinden haberdar olduğumuz ancak bugün elimize ulaşmış müstakil bir eseri bulunmayan diğer bir şair de Okcı-zâde Vak'î Ahmed Efendi (Vak'î)'dir. Aşağıdaki beyitler *Vekâyi'u'l-fuzalâ*'da şair adına kayıtlıdır.

"Ser-fürû' eyleyemez saltanat-ı Dârâ'ya
Pây-ı ümmîdi çeken dâmen-i istignâya

Kâkül-i yâr ider hayli yukardan pervâz
Sâye-i zülfi düşer mihr-i cihân-ârâya

Leb-i dildârı gören sâgar-ı gül-gûn üzre
İki berg-i gül-i ter kondı sanur sahbâya

Reh-i 'îşkunda senün nakd-i sirişk-i çeşmün
Harcanur su yirine kâdir olan peydâya

Bilmezüz mesned-i devlet nicedür ey Vak'î

Bezm-i 'âlem hele degmez bu kadar gavgâya" (Ekinci, 2018, 1/645-646)

Hayatı hakkında bilgilerin sınırlı olduğu, müstakil bir eserinin ise günümüze ulaşmadığı şairin şiirlerinin varlığından ancak biyografik eserler sayesinde haberdar olabiliyoruz. Bu ve benzeri örnekleri artırmak mümkün ancak maksadın hasıl olduğu düşüncesiyle bu kadarla iktifa ediyoruz.

Bunlara ek olarak divan veya çeşitli hüviyetlerde eser sahibi oldukları belirtilen ancak bugün divanları veya eserleri ele geçmemiş yahut günümüze ulaşmamış birçok şair hakkında da *Vekâyi'u'l-fuzalâ*'da bilgi bulunmaktadır. Bunlardan bazıları, İshâk-zâde Zuhûrî Efendi (Mehemmed Sâlih) (Zuhûrî), Sa'dîzâde Seyyid Abdullâh Efendi (Fâ'izî), Seyrek-zâde Seyyid Mehemed 'Âsım Efendi ('Âsım), Seyyid Hisâlî Efendi (Hisâlî), Sebzî Seyyid Mehemed Efendi (Sebzî), Şeyh 'Arzî Mehemed Efendi ('Arzî), Gınâyî (İstanbulî Sipâhî Ahmed), Subhî Ahmed Efendi, Mîrî (Hüseyn) (Alaybegizâde)'dir. Kültür ve edebiyat dünyamızın genel zenginliği ve söz konusu devirlerdeki eser ve şair sayıları hakkında daha doğru bilgi sahibi olmak adına buradaki bilgilerden de mutlak suretle istifade edilmesi lazımdır.

Sonuç

Yukarıdaki bazı örneklerden sonra, *Vekâyi'u'l-fuzalâ* örneğinden yola çıkarak biyografik eserlerin edebiyat tarihi ve metin neşri çalışmalarına katkıları hakkında şunları söylemek mümkün görünüyor:

Divan, mesnevi gibi klâsik eserlerde kitabın müellifine dair -mahlas dışında- bilgi bulmak neredeyse imkânsızdır. Bu itibarla kitaplarında hayatına, mesleğine, eğitimine ve varsa eserleriyle ilgili bilgi olmadığı için bir müellifin hayatı ve eserlerine dair bilgileri biyografik eserlerden temin etmek durumundayız. Şairin hayatı, eğitimi ve mesleği gibi bilgiler, manzumelerinin doğru anlaşılabilmesi için elzemdir. Biyografik eser olmadan bu gibi bilgilere ulaşmak oldukça güç olduğu için eserlerin doğru anlaşılması ve doğru anlamlandırılması adına bu eserlere müracaat etmek zaruridir.

Elimize ulaşmış bazı manzumeleri bulunan şairlerin müstakil eserlerinin olup olmadığını öğrenmek; varsa bunların muhtevaları hakkında bilgi sahibi olmak için biyografik kaynaklara müracaat edilmelidir. Şairin hayatı ve eserleri hakkında bilgiler ihtiva etmenin yanı sıra şiirlerinden örneklere de yer vermesi, biyografik kaynakları edebiyat tarihi çalışmalarında mühim bir noktada konumlandırmaktadır.

Müstakil eserleri olduğu bilinen, fakat bu eserleri günümüze ulaşmamış olan şairlerin kimi manzumeleri ve edebî kişilikleri hakkında değerlendirmeler biyografik kaynaklarda bulunabilir. Araştırmacılar, bu kaynaklarda yer alan bilgi ve şiir örneklerinden hareketle, söz konusu şairlerin edebî yönleri hakkında değerlendirmelerde bulunabilir ve bunlar edebiyat tarihi yazıcılığı açısından önem arz eder.

Bireysel bilgi ve değerlendirmelerin ötesinde, biyografik kaynaklara bütüncül bir yaklaşımla bakılarak yüzyıllardaki şair ve eser sayısı ile bu eserlerin muhteva ve edebî kıymetleri hakkında bilgilere ulaşılabilir. Temin

edilecek bu bilgiler edebiyat tarihi yazıcılığı açısından son derece önemlidir. Yine bu tür eserlerdeki şiir örnekleri ve bunlarla ilgili değerlendirmeler, hangi devirlerde hangi tür şiirlerin revaçta olduğu konusunda da bize bilgi verebilir. Şairlerin devirlerindeki itibarları hakkında fikir sahibi olmamızı sağlayabilir.

Metin neşri çalışmalarında da biyografik eserlerden önemli hususlarda istifade edilebilir. Eldeki eksik ve/veya şüpheli nüsha ve/veya metinler biyografik kaynaklarla mukayese edilerek müellifin kaleminden çıktığı düşünülen metne yaklaşılmaya gayret edilebilir.

Aynı mahlası kullandığı için sahibi hakkında kanaat getirilemeyen manzumeler, biyografik eserlerden taranarak bunların gerçek müellifleri tespit edilebilir. Müstakil eserleri günümüze ulaşmamış olan kimi şairlerin biyografik ve antolojik mahiyetteki eserlerde yer alan şiirleri bir araya getirilip yayımlanabilir. Böylece hem söz konusu şairin hayatıyla ilgili bilinenler hem de eserleri derli toplu vaziyette neşredilmiş; hayatı ve eserleriyle ilgili bilgiler edebiyat tarihine kazandırılmış olur.

Bütün bu noktalardan bakıldığında edebiyat tarihi yazıcılığında ve metin neşri çalışmalarında biyografik kaynakların önemi göz ardı edilemeyecek seviyededir. Edebiyat tarihi çalışmalarında genellikle biyografik eserlere müracaat edildiği görülse de metin neşri çalışmalarında, biyografik kaynaklarda yer alan örneklerin göz ardı edilebildiği görülmektedir. Yukarıdaki örneklerden görüldüğü üzere, edebiyat tarihi ve şairin hayatıyla ilgili bilgiler noktasında önemsenen biyografik kaynaklar, metin neşri esnasında da göz ardı edilmemeli ve mutlaka bu noktada da bu kaynaklara müracaat edilmelidir.

Kaynakça

- Alpaydın, Bilal - Odunkıran, Fatih. *Hada'iku's-Şaka'ik*. 2 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2022.
- Donuk, Suat. *Hada'iku'l-Haka'ik fi Tekmileti's-Şaka'ik: Nev'izade Atayi'nin Şaka'ik Zeyli*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu, 2017. <http://ktp.isam.org.tr/detayzt.php?navdil=tr&idno=364596&wYazarlar=suat+donuk>
- Ekinci, Ramazan. "Bursalı Haylî Ahmed Çelebi Ve Şiirleri". *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature* 6/3 (31 Ağustos 2020), 356-390. <https://doi.org/10.20322/littera.734777>
- Ekinci, Ramazan. "Edebiyat Tarihi Kaynağı Olarak Vekâyi'u'l-Fuzalâ". *Prof. Dr. Mehmet Arslan'a Armağan*. 331-342. Sivas: Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2019.
- Ekinci, Ramazan. "Şeyhî, Sîmkeş-Zâde Mehmed Efendi". Ankara: Ahmet Yesevi Üniversitesi, 2013. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/seyhi-simkeszade-mehmed-efendi>
- Ekinci, Ramazan. *Uşşâkîzâde İbrahim Hasîb Efendi Zeyl-i Şakâ'ik*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2017.
- Ekinci, Ramazan. *Vekayi'u'l-Fuzalâ: Şeyhi'nin Şaka'ik Zeyli*. 4 Cilt. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2018.

- Eliaçık, Muhittin. “Hocazâde Şeyhülislam Ebu Saîd Mehmed Efendi Ve Manzum Fetvâları”. *Tarih Okulu Dergisi* 2013/XVI (2013), 339-350. <https://doi.org/10.14225/Joh366>
- Hekimoğlu, Muhammet. *Tetimetü's-Şakâ'iki'n-Nu'mâniyye*. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2022.
- Karaköse, Saadet. *Nev'i-zade Atayı Divanı (Kısmi Tahlil Metin)*. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.
- Kavruk, Hasan. *Şeyhülislam Yahyâ Dîvânı*. e-kitap: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ts.
- Kaya, Bilge. *XVII. yüzyıl divan şairi Mantıki Ahmet Efendi ve Divançesi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991.
- Özcan, Abdülkadir. “Eş-Şekâiku'n-Nu'mâniyye”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 38/485-486. Türkiye Diyanet Vakfı, 2021. <https://islamansiklopedisi.org.tr/es-sekaikun-numaniyye>
- Öztürk, Erdem Can. “Bir Gazel İki Şair: Nev'î-zâde Atâyî ve Nevâlîzâde Atâyî Divanlarındaki Aynı Gazel Üzerine Notlar”. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 22/22 (2019), 643-668.
- Yıldırım, İsmail. *Tekmiletü's-Şakâ'ik Fî Hakki Ehli'l-Hakâik Fındıklılı İsmet Efendi'nin Şakâ'ik Zeyli*. haz. İsmail Yıldırım. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, 2021.
- Yüce, Süleyman. *Atâyî (Nevâlîzâde) Dîvânı*. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.